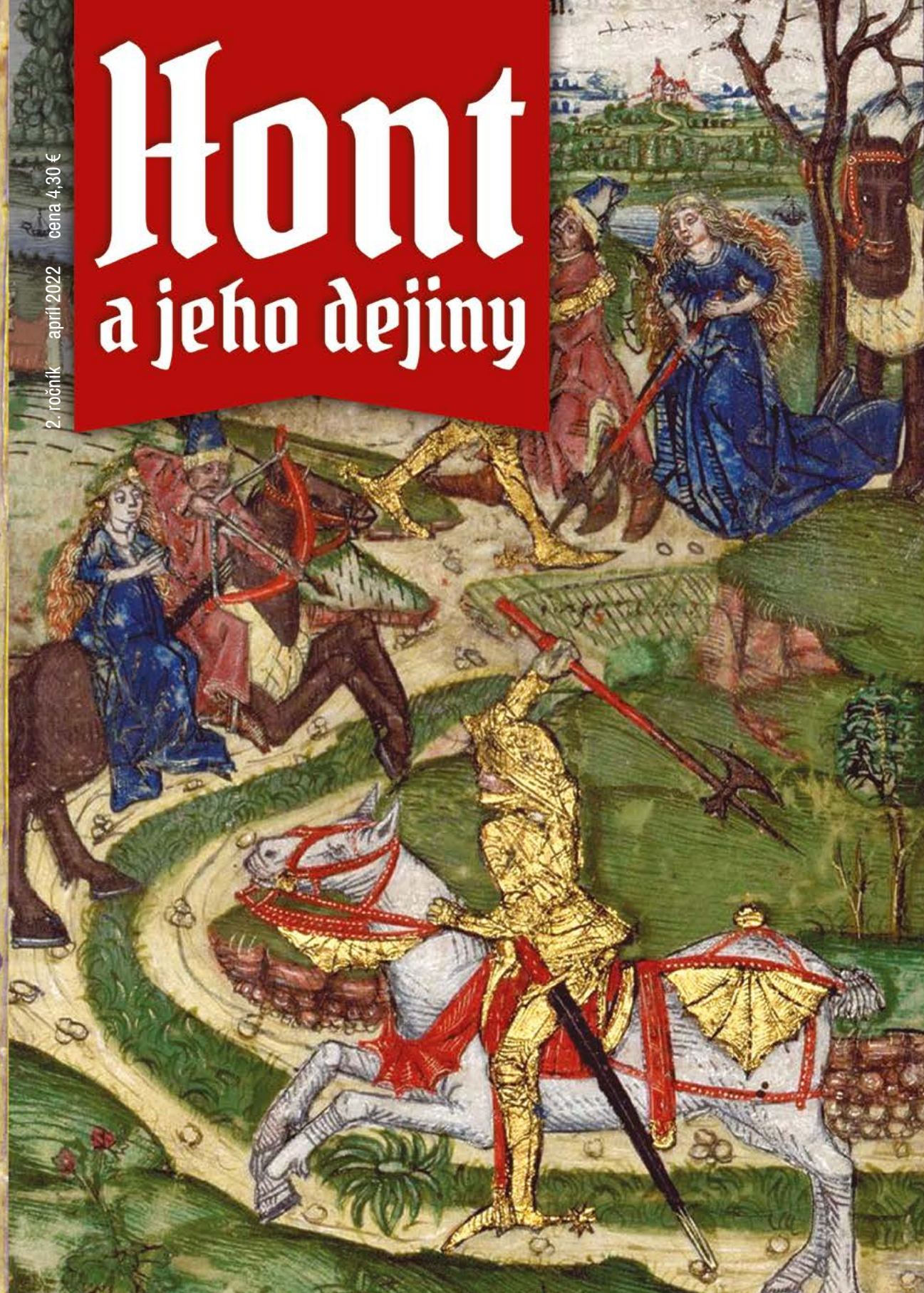

2. ročník apríl 2022 cena 4,30 €

Hont

a jeho dejiny

Obsah

Aktuality z historicko-kultúrneho diania v Honte

- 3 Hontianska paráda Hrušov 2022
- 3 Múzeum vo Svätom Antone
- 4 Pripravujeme v Krupine
- 5 Čo prinesie kúpeľná sezóna do Dudiniec?
- 5 Podujatia v okolí Banskej Štiavnica
- 6 Hontianska dielňa tradičného remesla
- 7 Vidiecke šľachtické sídla v Hontianskej stolici
- 7 Kostoly demandickej farnosti

Odborná sekcia

- 8 Páni z Ďarmôt a Modrého Kameňa v stredovekom Honte
- 13 Vplyv osmanskej expanzie na život obyvateľov Hontu počas 14. a 15. storočia
- 16 Bzovícki premonštráti vo vrcholnom a neskorom stredoveku
- 21 Majetkové spory Teteša a Vezeša s rodom Žembery
- 25 Krupina v 14. a 15. storočí
- 29 Ján z Turca (Thuróczy János/ Johannes de Twroc) a jeho dielo

Kam ísť, keď sa bude dať

- 32 Vartovka na kramárskom vrchu
- 35 Obec Veľká Čalomija
- 38 Šahy prechádzka mestom

Remeslá a folklór

- 40 Veľkonočné sviatky v kontexte symbolov
- 43 Parta ako šperk a dedičstvo predkov
- 47 Prútie a výplet v tradičnom staviteľstve Hontu
- 52 Košíkárstvo v Honte
- 55 Hontiansky remeselník Milan Fraňo
- 59 Ukážka práce hontianskych košíkárov

Tajomstvá v názvoch ukryté

- 61 Hont
- 63 Brhlovce
- 66 Lesenice

Hontianska paráda Hrušov 2022

Obec Hrušov pripravuje folklórny festival *Hontianska paráda* v termíne 19. – 20. augusta 2022 v programovej štruktúre ako v predchádzajúcich ročníkoch. V súčasnosti prebieha intenzívna príprava a zabezpečovanie všetkých služieb a podmienok pre štandardnú úroveň organizačne náročného podujatia, nakoľko dvojročná prestávka prerušila kontakty a rámcové zmluvy s dodávateľmi. O definitívnom programe sa v tomto období ešte nedá hovoriť. Program podujatia plánujeme a definitívne bude zverejnený 3 mesiace pred podujatím.

Dúfame, že do termínu podujatia sa život vráti do bežných kolají a obec bude môcť privítať návštevníkov a účinkujúcich na jubilejnom 25. ročníku festivalu *Hontianska paráda* v rozmeroch ako v minulých ročníkoch.

Ing. Mária Augustínová, obec Hrušov

Múzeum vo Svätom Antone

Srdečne pozýva na prehliadku a podujatia. Počas letnej sezóny (od 1. apríla) je historická a poľovnícka expozícia sprístupnená od 09.00 do 16.00 hodiny s lektorským výkladom. Vybrať si môžete Malý (kratší) alebo Veľký (dlhší) okruh. Odporúčame aj prechádzku krásnym parkom.

V múzeu pripravujeme tieto podujatia:

14. 5. 2022 *Noc múzeí a galérií* – 27. ročník celoeurópskeho podujatia

18. 5. 2022 *Medzinárodný deň múzeí* – Predajom prvého vydania 0 eurobankovky kaštieľa oslávime sviatok všetkých múzejníkov. Vydanie eurobankovky je pri príležitosti 60. výročia založenia múzea.

5. – 7. 6. 2022 *Festival múzeí* – Prezentácia múzeí z celého Slovenska s odborným programom organizovaná Zväzom múzeí na Slovensku

3. – 4. 9. 2022 *Dni svätého Huberta* – 30. ročník celoslovenských poľovníckych slávností

Aktuálne informácie nájdete na oficiálnej stránke múzea www.msa.sk

Jana Slaná, Múzeum vo Svätom Antone

Erik Koncz

Páni z Ďarmôt a Modrého Kameňa v stredovekom Honte

Páni z Ďarmôt a Modrého Kameňa patrili v stredoveku k uhorským rodom, ktoré svoj majetkový, kariérny či spoločenský kapitál začali nadobúdať za vlády kráľa Ondreja II. Dalo by sa povedať, že patrili práve ku tým rodom, ktoré sa skrz nerozvážnu donačnú politiku kráľa „vyšvihli“ v spoločenskom rebríčku.

Jednotliví členovia rodu aktívne pracovali na zhodnocovaní jednotlivých kapitálov, čomu svedčí postavenie rodu v neskorom stredoveku.

Pôsobenie Balassovcov, resp. ich predkov, možno v Honte pozorovať už v 13. storočí. Najstarší známi predkovia rodu Detre a Miko získali niekoľko majetkov od kráľa Bela IV., medzi nimi časť Záhoriec, usadlosti Aba a Olvár či Ipeľské Predmostie spolu so všetkými príslušiacimi majetkami a pôdami. V Ipeľskom Predmostí dostal Miko právo postaviť hrádok, jeho synov Petra „Forró“ a Bittera Ďarmotského evidujeme vo funkcii hontianskych županov. Práve Bitterovi potomkovia začali v 14. storočí úspešne zjednocovať majetky v Hontianskej a v Novohradskej stolici v okolí hradov Ďarmoty, Modrý Kameň a Ipeľského hrádka.

Páni z Ďarmôt a Modrého Kameňa

Zjednocovaniu majetkov v Honte a v Novohrade Bitterovými potomkami úzko súviselo s časťami

spormi, ktoré medzi sebou mali jednotlivé vetvy rodu. Do týchto sporov v roku 1323 zasiahol zmierovateľ, čoho výsledkom bola výmena majetkov medzi magistrom Petrom, synom Bittera, jeho synovcom Jurajom, synom Mikuláša s ich príbuzným Dončom, synom Bitterovho bratranca Dominika. Peter s Jurajom odstúpili magistrovi Dončovi Varínsky (dnes Starý hrad) a Sučiansky hrad, za čo získali okrem novohradských majetkov do úplného vlastníctva hrady Modrý Kameň a Ďarmoty, a hontianske usadlosti: Čebovce, Plachtince, Záhorce, Chrastince, Podlužany a dnes bližšie zemepisne neurčenú, pravdepodobne zaniknutú, lokalitu Lazaan. Okrem toho už v Honte vlastnili Ipeľský hrádok s príslušiacimi majetkami a usadlosti Aba a Olvár. Či boli tieto majetkové spory ukončené touto výmenou nevedno, možno by tomu mohol nasvedčovať príhovor magistra Donča u šahanského prepošťa, aby magistrovi Petrovi odpustili poplatky za zmierovací súd s Plachtincami v Honte. Posledná známa zmienka o magistrovi

Oblasť juhovýchodného Hontu, v ktorej Balassovci sústredovali svoj majetok.

Zdroj: Bakács, I., 1971. Hont vármegye Mohács előtt. Budapest: Akadémiai Kiadó s. 479.

Petrovi je v listine šahanského prepošta Štefana z 24. júla 1347. Peter mal namietať proti kráľovi Karolovi I., ktorý mu údajne neprávom obsadil Ipeľské Predmostie a Abu. Listina je však označená za falzifikát.

Nové majetky v Honte nadobudli Petrovi synovia Mikuláš, Juraj a Ján. Bratia si s Tomášom a Jurajom Litavskými vymenili Čebovce, za ktoré dostali Litavu a k nej príslušiaci Trpín a Lackov. O povahe bratov môže svedčiť napríklad incident z roku 1365. Blažej spolu so svojimi familiármi mali dať zbiť Jána, syna Mikuláša Kisdourchaniho, jeho jobagióna Mykusa a jeho sluhu Juraja. Dôvodom malo byť, že Ján chcel orať pole, o ktoré sa sporil s Blažejom. Po zbití bol Mykus zapriahnutý na radlicu a spolu so štyrmi volmi a jedným koňom pohnaný do Želoviec. Mykusa držali dva dni v okovoch. No na druhej strane sa Blažej vyznamenal vo vojenskej výprave proti Moldavsku, po boku vojvodu Vladislava II. Opolského. V roku 1374 kráľ opätovne udelil Blažejovi a jeho príbuzným právo

ponechať si mýto vybrané v Ďarmotách. Načo hneď ďalší rok svedčil Blažej s bratom Jánom, vo veci získania jarmočného práva a práva výberu mýta v Ďarmotách, v ktorom im mal pomôcť konvent v Šáhách. Zároveň dosvedčili, aké mal konvent výdavky. Blažej však okúsil aj druhú stranu mince, istý Štefan z Trebúšoviec odohnal dvom Blažejovým poddaným z Ďarmôt tri kravy.

Prví Balassovci v Honte

Na prelome rokov 1388/1389 Blažej zomrel, dedičom sa stal jeho neplnoletý syn Mikuláš. Najstaršie zmienky o Mikulášovi vypovedajú o majetkových sporoch, vedených proti nemu ešte ako maloletému. V nasledujúcich rokoch bolo na Mikulášových novohradských majetkoch spáchaných niekoľko právnych prečinov, medzi nimi snaha ich zabráť či krádeže. Zaujímavý je napríklad spor z roku 1404, kedy sa Mikuláš sťažoval na Jána z Príbeliec, ktorý zbral úrodu z Mikulášovej časti Ďarmôt, poddaným

Henrieta Žažová

Bzovícki premonštráti vo vrcholnom a neskorom stredoveku

Osudy Konventu sv. Štefana kráľa v Bzovíku počas vlády Arpádovcov sme predstavili v jednom z predchádzajúcich čísiel (2021/2). Nemenej zaujímavé sú aj udalosti spojené so životom premonštrátov v Bzovíku v nasledujúcich storočiach až do roku 1530.

Bašta so severnou vežou kláštorného kostola, ktorá sa zrútila po druhej svetovej vojne, na historickej fotografii z roku 1932. Foto: Archív Pamiatkového úradu SR, Zbierka negatívov, sign. 20639.

Patrónmi kláštora od jeho založenia boli členovia bzovíckej vetvy Hont-Poznanovcov a pravdepodobne od začiatku 14. storočia panovník. V čase neobmedzenej moci oligarchu Matúša Čáka Trenčianskeho († 18. 3. 1321) v Hornom Uhorsku príslušníci bzovíckej vetvy spomínaného rodu schudobneli a vzdali sa práv i povinností vyplývajúcich z výkonu patronátu nad kláštrom v prospech kráľovskej dynastie. Podľa svedectva z roku 1342 sa na stoličnej kongregácii Hontianskej stolice o bzovíckom prepoštovi hovorilo ako o prepoštovi kráľovskej cirkvi. V prospech kráľovského patronátu svedčí aj niekoľko návštev Konventu sv. Štefana kráľa panovníkom Ľudovítom I. Veľkým z Anjou (1342 – 1382) počas cesty z Budína do Zvolena, keď dával do poriadku záležitosti Bzovíckeho a Šahanského konventu a osobne tu pookrial. O oboch menovaných prepoštvách sa v roku 1382 vyjadril, že mu boli podriadené.

Pevným základom hospodárskej prosperity rehoľníkov v Bzovíku bola donácia fundátora, komesa

Lamperta s manželkou Žofiou a synom Mikulášom. V nasledujúcich storočiach však majetky neboli zveľaďované na rozdiel, napr. od Šahanského konventu, novými donáciami či kráľovskými výsadami. Aj trhové privilégium získali obyvatelia Bzovíka až na sklonku stredoveku v roku 1519. Na žiadosť prepošta Pavla Némethiho ho udelil Ľudovít II. Jagelovský (1516 – 1526). Mestečko Bzovík mohlo usporiadať výročný trh na sviatok sv. Štefana kráľa (20. august) a prvú nedeľu po Veľkej noci (Biela nedeľa), týždenný trh v sobotu.

Od vzniku až po zánik kláštora v Bzovíku vlastnila mníšska komunita sídlisko Bzovík, ktoré sa ako jediné spomedzi kláštorných majetkov vyvinulo na mestečko, ďalej Senohrad, majetok v Kosihovciach, časť v Hontianskych Moravciach (Opátove Moravce), Somárove a Badíne (neskôr Horný a Dolný Badín). Donáciami, výmenou či kúpou nadobudol bzovický kláštor nové majetky v bezprostrednom okolí svojej pôvodnej majetkovej základne v Honte (pozemky v Uňatíne, Litave, Trpíne, Lackove). Okrem toho

decentralizáciou hospodárstva vznikli na kláštornom panstve koncom 14. a začiatkom 15. storočia nové osady: Bzovská Lehôtka, Kozí Vrbovok, Dolný a Horný Jalšovík, Dolné a Horné Mladonice, ako i Čekovce. Juhozápadne od tohto panstva sa nachádzal druhý väčší majetkový komplex s pozemkovými podielmi v Horných či Slovenských Domaníkoch, Selciach a zaniknutom Sedlične.

Možno konštatovať, že v stredoveku patrili bzovícki premonštráti k popredným majiteľom pôdy v Hontianskej stolici a život na svojich panstvách ovplyvňovali nielen z hľadiska cirkevného, ale ako zemepáni aj z hospodárskeho a sociálneho. Rehoľníci boli aktívni pri zakladaní nových sídiel a ich zaľudňovaní, čím výrazne prispeli k dosídleniu okrajov zvolenského lesa. Poddaní na kláštorných pozemkoch pestovali obilniny, strukoviny, zaoberali sa chovom dobytka, ošípaných či oviec. Doložené je aj vinohradníctvo, pasienkarstvo, včelárstvo, mlynárstvo (mlyn na Krupinici v Bzovíku, Dolnom Badíne, Domaníkoch, Pavlovej). Na

hospodárskom dvore s mlynom v Bzovíku sa nachádzali aj jatky a krčma.

Majetok kláštora sa neraz stal predmetom sporu a dokonca aj násilností. Napríklad pán z neďalekého Litavského hradu Peter Litavský v roku 1337 obsadil kláštor i dedinu pod ním. Jeho brat Leukus na verejnej ceste 12. februára 1338 prepadol vracajúceho sa prepošta Michala spolu s jeho servientmi, dôverníkom Mikulášom a Tomášom. Prepošt bol ranený a jeho dôverný sluha Mikuláš dokonca usmrtený. Tomášovi odľal Leukus na pravej ruke dva prsty, vzal mu koňa so sedlom, uzdu, tuľajkou a mečom. Desať mariek a iné veci, čo mal prepošt na voze, násilím ukradol a z majetkov bzovíckeho kláštora, do ktorých tiež vstúpil násilím, odviezol 25 kusov dobytka, dva kone, 200 meríc obilia a Konventu sv. Štefana kráľa tak spôsobil veľké škody. Leukus bol odsúdený na zaplatenie 50 mariek a exkomunikovaný ostrihomským arcibiskupom. Svedkami v tomto procese boli aj prepošt Štefan a prior Ambróz z premonštrátskeho

naznačuje istý hospodársky progres mesta, schopnosť absorpcie tovarov a sprostredkovania obchodu v širšom priestore stredného i severného Hontu a Zvolenskej stolice. Ďalšie privilégia na jarmoky získali mešťania neskôr. Po smrti Mateja Korvína sa v roku 1490 dostal na uhorský trón poľský a český panovník Vladislav II. Jagelovský, nazývaný aj kráľ Bene (Dobrze), pretože všetkým pritakával. Hoci to bol slabý panovník, Krupine pomohol k rozmnoženiu jej privilégii, no až v nasledujúcom storočí. Od roku 1510, na základe privilégia Vladislava II., sa jarmoky konali aj na sv. Dorotu (6. februára) a na sv. Petra a Pavla (29. júna). Význam a potrebu existencie jarmokov odzrkadľoval aj ich nárast a mesto sa takto stávalo na dlhšie časové obdobie centrom obchodu. Zároveň krupinskí mešťania mohli svoj tovar (dobytok, víno, ovocie, remeselné výrobky) predávať na trhu obchodníkom zo širšieho okolia. Na krupinské trhy chodili obchodníci z Banskej Štiavnice, zo Zvolena, z Banskej Bystrice a aj z okolitých mestečiek – zo Bzovíka, Babinej, Dobrej Nivy, Sásy, Šiah, Sebechlieb, Bátoviec. Krupinčania chodili obchodovať (najmä s vínom, dobytkom a remeselnými výrobkami) do okolitých, zväčša severných miest – Banskej Štiavnice, Zvolena, Banskej Bystrice a inde. Takto aj finančne prenikali do významných miest, napr. do Banskej Bystrice, kde sú už v 14. storočí spomínaní Krupinčania, požičiavajúci

peniaze banskobystrickým mešťanom (v rokoch 1393, 1397, 1398). O rozšírenom obchode, resp. kontaktoch Krupiny a blízkej Banskej Štiavnice nepriamo svedčí i skutočnosť, že mená niektorých Krupinčanov sa nachádzajú v úradnej knihe mesta Banská Štiavnica. V druhej polovici 14. storočia je uvedený istý Mirteinn z Krupiny v rokoch 1364 a 1373 a Herword z Krupiny v rokoch 1365 a 1366. Obchod Krupinčanom uľahčovali ďalšie privilégia panovníkov – najmä oslobodenie od kráľovského tridsiatku a od platenia mýta v rámci Uhorska, na zemi a neskôr i na vode.

Koncom stredoveku boli hospodárske záujmy mesta ohrozené spoločenským úpadkom Uhorska. Slabá ústredná moc a kráľovská vláda Vladislava II. Jagelovského a neskoršie vojnové udalosti mali vplyv aj na mestský život v Krupine. Na hraniciach Uhorska a neskôr i Hontu vehementne na scénu nastúpili Osmani – Turci.

Autor pôsobí v múzeu Andreja Sládkoviča v Krupine.

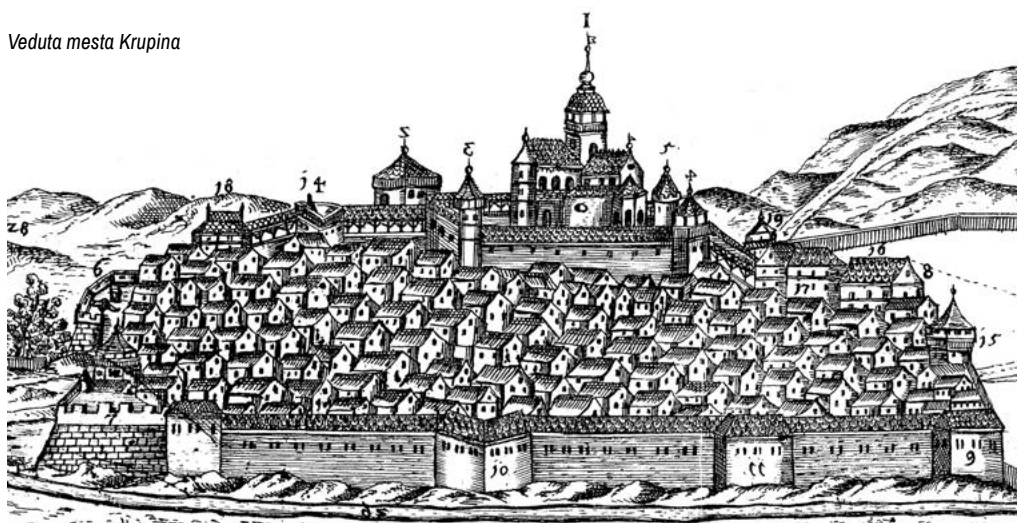
Literatúra:

LUKÁČ, Miroslav a kol.: *Krupina – monografia mesta*. 2. vyd. Banská Bystrica, 2014.

ZREBENÝ, Alexander: *Z feudálnych dejín Krupiny*. Martin, 1974.

ŽAŽOVÁ, Henrieta: Svätá stolica a premonštráti na Slovensku. (Bzovicke, šahanské a turčianske prepošstvo). In *Slovensko a Svätá stolica*. Trnava, 2008, s. 113-127.

Veduta mesta Krupina

Lucia Bandziová

Ján z Turca (Thuróczy János/Johannes de Twroc) a jeho dielo

V dejinách ľudstva sa sem-tam vynoria také dôležité osobnosti, ktoré svojim životom, alebo dielom natoľko ovplyvnia lokálne, ba niekedy aj svetové dejiny, že ich význam a odkaz prežíva v pamäti aj niekoľko storočí po ich smrti.

Naopak, poznáme aj osobnosti, ktorých dielo a životná tvorba sa vďaka nepriaznivým politickým, či ideologickým okolnostiam z času na čas ponorí do zabudnutia, inokedy sú zas na piedestáli.

V tomto článku by som rada spomenula jedného z nich, na význam ktorého sa často nezaslúžene zabúda, kronikára Jána z Turca (Thuróczy János/Johannes de Twroc), ktorý je neodmysliteľnou súčasťou dejín Hontu.

Kým jeho lokálny význam pre nás v Honte spočíva v tom, že bol niekoľko rokov notárom a pisárom hodnoverného miesta šahanského Konventu blahoslavennej Panny Márie, jeho osobnosť získala nadregionálny význam tým, že ako prvý pozbieral informácie týkajúce sa dejín Maďarov a Uhorského kráľovstva z dovtedy dostupných prameňov a zhrnul ich vo svojom veľdiel „Chronica Hungarorum“. Túto zbierku dokonca doplnil o vlastné poznatky o dobe, v ktorej žil, resp. ktorú si vedel pamätníkmi overiť. Stal sa tak jedným z prvých a najvýznamnejších historiografov, dokonca najväčším uhorským kronikárom 15. storočia.

Začnime ale od začiatku...

Rod Thuróczy bol starý rod, pochádzajúci z Turca, ktorého prvýkrát spomínajú v roku 1269 v listine,

ktorou dostali synovia Imricha (Tomáš, Benedikt a Martin) od kráľa Bela IV. donáciu pre svoj statok Bene. Neskôr sa tento statok menoval Benefalva, ďalej Benicz, čiže spomínaní členovia rodu boli predkami aj rodu Beniczkých. Názory na pôvod rodu Jána z Turca sa však rozchádzajú a táto línia sa nedá jednoznačne potvrdiť.

Pravdepodobne sa už starý otec Jána presťahoval z Turčianskej do Hontianskej stolice, do Pýru (dnes Šipice v chotári Hontianskych Tesár). Tu sa narodil Ján, pravdepodobne v roku 1435. Dedičné majetky v Turci mu však naďalej prináležali, tie sa nachádzali predovšetkým v katastri dnešnej obce Turčiansky Michal, od ktorého si odvodzoval aj predikát „de Zenthmyhal“.

Priebeh a miesto jeho štúdia nie sú známe. Základné vedomosti zrejme nadobudol na niektorej z uhorských cirkevných škôl. V každom prípade musel mať vyššie vzdelanie, o čom svedčia jeho rozsiahle vedomosti práva, histórie a latinčiny, no nič nenasvedčuje

Tomáš Trstenský

Vartovka na Kramárskom vrchu

Protiturecká strážna veža nad Krupinou je najznámejšou vartovkou Slovenska. Je jednou z desiatok strážnych pozícií z čias výpadov Osmanskej ríše na územie horného Uhorska. Okrem samostatne stojacich veží (vartoviek) mali strážnu funkciu tiež ďalšie objekty. Išlo o kostolné a mestské veže, strážne miesta (stráže) a odlesnené kopce s výhľadom do krajiny (varty).

Kramársky vrch – celkový pohľad na hlásku
Zdroj: Archív autora

Väčšina ľudí si pod vartovkou predstavi murovanú vežu v podobe krupinskej turne na vrchu Stražavár (Tanistravár). Dodnes dominuje v panoráme mesta ako dobrý orientačný bod. V minulosti mesta to bol dôležitý bod, kam sa upierali zraky Krupinčanov v krušných časoch. Stražavár nebol jediným miestom, kam smerovali mešťania svoj pohľad. Krupina mala aj druhý strážny objekt, a to na vrchu Starý háj alebo tiež Vachturňa, severne od mesta. Tam sa žiadna stavba nezachovala. Vartovka bola pravdepodobne drevenej konštrukcie a jednoducho po čase podľahla prirodzeným procesom. Vybudovať murovanú vežu na Stražaváre bolo potrebné pre vizuálny kontakt s protitureckou pevnosťou na Bzovíku.

V čase ohrozenia boli medzi jednotlivými strážnymi miestami dohodnuté signály. A to výrazný dym (v prípade priaznivého počasia cez deň), v noci to boli ohne a tiež zvuková signalizácia v podobe výstrelov. Členitý horský terén Karpát u nás vytváral bariéry, keďže sídla ležia prevažne v údoliach riek a potokov, preto

bolo potrebné cez horské chrbáty prenášať signály na vyvýšených miestach. Stráže a varty zároveň vytvárali veľkú sieť signálnych miest po celom juhu dnešného stredného Slovenska.

Obe krupinské vartovky a bzovická pevnosť mali vizuálny kontakt s uzlovou vartovkou na hore Sitno (1009 m.n.m) v centre Štiavnických vrchov. Sitnianski vartáši vedeli prenášať správy od Levíc až po bansko-bystrickú vartovku, ktorá taktiež stojí dodnes v podobe hvezdárne na vrchu Vartovka (569 m). Každé jedno strážne miesto malo vizuálny kontakt s minimálne jednou vartovkou v susedstve, čím tvorili na vtedajšiu dobu dômyselný systém ochrany stredoslovenskej banskej oblasti.

Na vybudovaní siete vartoviek sa dohodli predstavitelia hornouhorských banských miest a mestečiek (*Zväz stredoslovenských banských miest*) na zasadnutí vojenskej porady v máji 1564. V zápise vojenského poriadku sa o. i. uvádzajú vybrané lokality, kde má byť stála služba tzv. vartáši. Každé väčšie sídlo malo

následne svojich strážnikov, ktorí bdeli a strážili chotár. Vznikla tak hustá sieť vartoviek, o čom dodnes svedčia chotárne názvy ako Stráž, Stráže, Stráža, Strážiste, Strážisko, Strážnik, Strážnica, Strážne, Strážny vrch, Strážna hora, Vrchstráž, Varta, Vartovka, Turňa, Tureň a pod. Vo väčšine prípadov v teréne dnes nevidieť žiadne stopy po stavbách. Odlesnené kopce nepotrebovali pre prirodzený výhľad do kraja žiadnu stavbu a taktiež malé sídla nemali prostriedky na budovanie veží. Napríklad nad Zvolenom stála na vrchu Varta (651 m) drevená pozorovateľňa, čo dokazuje zachovaná historická veduta mesta.

Aby bolo možné ochrániť banskoštiavnické bohatstvo a sídlo bez mestských hradieb v členitom horskom teréne, po celých Štiavnických vrchoch vzniklo množstvo signálnych miest. Nielen na južnom predhorí v blízkosti tekovských a hontianskych dedín vznikli vartovky, ale tiež na odlahlých miestach ďaleko od sídiel. Napríklad vrch Varta (617 m) v chotári Devičian alebo vrch Stráž (411 m) východne od Jablňovíc.

V Klastavskej doline nad Petrovou skalou sa nachádza protiturecká bašta. Podľa terénneho prieskumu Vladimíra Benčíka išlo zrejme o vrch Turečka (527 m), kde severozápadne od vrcholu objavil podzemný úkryt - dúpänec. Mohlo ísť pravdepodobne o dočasný úkryt vartáša, keďže vrch je viac ako 2 km vzdialený vzdušnou čiarou od dediny.

Za jednu z najodľahlejších vartoviek od okolitých sídiel možno označiť vartovku na Kramárskom vrchu (558 m). Nachádza sa síce v katastrálnom území Bátorovic, ale od sídla je vzdušnou čiarou vrchol vzdialený 6,3 km. Treba upozorniť, že Kramársky vrch nenájdete označený na každej mape, tak sa na výlet treba vydať s podrobnou mapou alebo navigáciou. Orientačný zmysel je viac ako potrebný. Cez lokalitu nevedie žiadna značená trasa. Na výpravu sa možno vybrať z Dolných Jablňovíc cez vrch Rajt (472 m) alebo po lesnej asfaltke cez Valhišskú dolinu (horský bicykel). Z dedinky Pečenice si možno túru ozvláštniť návštevou Pečenického valu po trase náučného chodníka